

Kost' S. P. Functioning of legal newspaper discourse with signs of deviance in newspaper practice

On the basis of the newspaper publications the author analysed the causes and peculiarities of the functioning of the legal newspaper discourse with the features of deviance; made an attempt to determine the notion «legal discourse with the features of deviance» and singled out its main characteristics.

The subject of study is the legal discourse with the features of deviance, which is inherent to many newspaper publications. For the text of a newspaper publication in many cases is the basis for the assertion in human consciousness of certain views on the phenomenon of legal reality. Legal discourse with the features of deviance is the discourse often arising due to unprofessional creation of the legal text, leading to defamation (spreading false information humiliating person's honour and dignity, damaging business reputation) and emergence of hermeneutic displacements in the semantics of legal discourse which results in unpredictable consequences in legal awareness of citizens.

The aim of the research is on the basis of publications in the Ukrainian press to highlight the main causes of origin of legal newspaper discourse with the features of deviance, to form its peculiarities and to suggest the definition. In the course of work the bibliographic and descriptive and comparative methods were applied.

The main results of the research are that the semantics of taking deviance features legal discourse is associated with the excessive detail description of the offense, divulge confidential (due to access modes) information; events biased coverage; public opinion manipulation; propaganda of distorted values of modern life, negative, immoral qualities of people, their actions and deeds; selection of legal issues for newspapers for considerations of momentary advantage; unlawfulness in the use of black PR against competitors, etc.

The set forth opinions and statements could be used in the practice of journalists, public relations specialists, lawyers in order to avoid the production of legal discourse with the features of deviance.

Thus, everyone involved in the creation of texts on law, should not in any way promote immorality in any of its manifestations.

Key words: *legal discourse with signs of deviance, legal text, especially the legal discourse with signs of deviance, communicative act discourse.*

Стаття надійшла 31 січня 2014 р.

УДК 340.12 (477)

Н. В. Мельник

**ОСОБЛИВОСТІ ДОСЛІДЖЕННЯ ТЕОРІЇ
САМООРГАНІЗАЦІЇ: СИНЕРГЕТИЧНИЙ ПІДХІД**

Проаналізовано теорію самоорганізації через призму синергетичного підходу. З'ясовано, що одним із центральних понять синергетики є «самоор-

ганізація системи», що в синергетичному аспекті розглядається як процес упорядкування, виникнення або трансформації структур у відкритій системі. Самоорганізація – це один із проявів спонтанних процесів у суспільстві, колективах, групах. Визначено, що синергетика досліджує та пізнає закономірності розвитку процесів самоорганізації, розглядає відкриті та складні системи, до яких належать людина, суспільство, публічна влада та держава.

Ключові слова: синергетика, народ, держава, громадянське суспільство, самоорганізація народу.

Постановка проблеми. Вивчення процесів самоорганізації в синергетиці засноване на сприйнятті і розвитку методологічних традицій не тільки системного підходу, а й матеріалістичної діалектики. Адже, за суттю, ефект самоорганізації є однією з форм процесу само руху матерії, її еволюції від нижчих форм до вищих, яка відбувається через притаманні матерії внутрішніх причин [15, с. 19].

Реалії нинішнього суспільства свідчать про необхідність використання знань сучасної синергетики для подолання «страху» перед невизначеністю (нестабільністю) у ситуації соціального самовизначення. Невизначеність – це не лише факт соціального та економічного буття, а й надзвичайно важлива психологічна проблема, яка впливає також на екзистенціальні переживання людини. Нерішучості та невпевненості кожного дня додають засоби масової інформації, повідомляючи про природні катастрофи, соціальні катаклізми, революції, контрреволюції, фінансові кризи, дефолти і багато іншого, що спонукає до депресії, втрати волі, байдужості, розгубленості [7, с. 7]. Таким чином, питання самоорганізації стає найважливішим.

Стан дослідження. Незважаючи на значні теоретичні розробки щодо розвитку та особливостей формування теорії самоорганізації, на теперішній час залишаються не вирішеними багато питань. Зокрема, не досліджено особливостей теорії самоорганізації через призму синергетичного підходу, що має важливий вплив на формування громадянського суспільства.

Окремі аспекти теорії самоорганізації з огляду на синергетичний підхід розглядалися та аналізувалися вітчизняними та зарубіжними науковцями, серед яких: В. Буданов, Е. Дюркгейм, Л. Євстигнєєва, В. Ільїн, Е. Князева, В. Кремень, В. Кузьменко, С. Курдюмов, Н. Липовська, І. Письменний, Р. Ровинский, В. Романов, О. Романчук, Г. Хакен, К. Шундигов та інші.

Метою статті є дослідження теорії самоорганізації через синергетичний підхід.

Виклад основних положень. Під впливом «Римського клубу» в умовах поглиблення соціального пізнання виник новий напрям – синергетика, яка дає можливість збагатити уявлення про соціальну самоорганізацію, зокрема й на основі процесів індивідуальної самоорганізації. Будучи теорією самоорганізації складних систем, синергетика є сучасною науковою парадигмою еволюції, яка дозволяє сформулювати загальні орієнтири для прогнозування й моделювання соціальних процесів у складних нелінійних системах, до яких належать людина, публічна влада, держава, суспільство в цілому тощо [10].

У другій половині ХХ ст. відбувається справжній «прорив» у розумінні процесів самоорганізації. Утворюється нова пізнавальна парадигма самоорганізації, у контексті якої Г. Хакен у 1970 р. вводить у науковий обіг неологізм «синергетика» для позначення нового міждисциплінарного напрямку досліджень складних систем, здатних до самоорганізації [14, с. 106].

Самоорганізаційні процеси постіндустріального розвитку суспільства корелюють зі становленням постнекласичних наук, до якої належать синергетика як учення про складні, динамічні системи, внаслідок універсального характеру може посісти центральне місце в науковій картині сучасного світу. Адже універсальність синергетики особлива – вона значно глибша, структурніша, ніж інші способи пізнання, оскільки є відображенням еволюції складних, відкритих, динамічних систем [7, с. 32].

За визначенням В. Кузьменка, синергетика – це нова наукова дисципліна, яка вивчає процеси самоорганізації [8, с. 9].

Інші стверджують, що синергетика – це наука про взаємодію як універсальний механізм функціонування та розвитку складних відкритих систем природи і суспільства. Одними з принципових синергетичних завдань є визначення ставлення суспільства до вічних цінностей людини і перспектив збереження стійкості законів природи та фізичних констант. Предмет дослідження синергетики – системна єдність об'єкта і суб'єкта, причому суб'єкт має пріоритетне значення [3, с. 13].

Одним з центральних понять синергетики є поняття самоорганізації системи. Самоорганізація в синергетичному аспекті розглядається як процес упорядкування, виникнення або трансформації структур у відкритій системі. Своєю чергою, самоорганізація – це один з проявів спонтанних процесів у суспільстві, колективах, групах. Самоорганізація виникає як результат цілеспрямованих дій у межах більш широких соціальних систем. Виступаючи як фактор посилення цілеспрямовано-

го керувального впливу, самоорганізація виконує конструктивну роль. Деструктивним чинником вона стає у разі виникнення небезпеки переважання другорядних потреб над стратегічними потребами суспільства, індивідуальних, групових, відомчих інтересів над суспільними.

Синергетичний підхід орієнтований на вивчення процесів самоорганізації у відкритті нерівноважності. Відкритість системи – одне з основних понять більшості концепцій самоорганізації. Воно відображає насамперед властивість постійного контакту системи з навколишнім її середовищем. Всяка відкрита система, з одного боку, характеризується відтоком субстанції у зовнішнє середовище, з іншого боку – припливом нових субстанцій із зовнішнього середовища в систему. Саме процес постійної взаємодії та обміну системи і середовища дозволяють першій адаптуватися до навколишніх умов і розвиватися еволюційним шляхом [15, с. 17].

Синергетична концепція запроваджує нову онтологію, нову категоріальну мережу для вивчення процесів, які перебувають у стані нестабільності (нестійкості) і нерівноважності. Все це має принципове значення для методології соціального пізнання в його широкому розумінні. Саме синергетика з її креативно-проблемним підходом до процесів самоорганізації динамічних систем дає можливість застосувати нові ідеї до суспільства. Як зазначав Е. Дюркгейм, «суспільство – не проста сума індивідів, але система, утворена їх асоціацією, що становить реальність, наділену своїми властивостями» [2, с. 493]. До нових властивостей належить урахування економічного, соціокультурного рівня, традицій, етнопсихологічних, ментальних характеристик людей, які утворюють ту чи іншу спільноту. Будь-яка спільнота, об'єднана для вирішення того чи іншого завдання, потенційно має безліч суперечностей і конфліктів.

Важливим для синергетики є те, що вона розглядає складні, відкриті системи, які еволюціонують, розвиваються. Таким є суспільство, його різні підсистеми. Кожний стан соціальної системи біфуркаційний. Саме ця обставина зумовлює різке прискорення всіх процесів самоорганізації суспільства. Зауважимо, що дезорганізаційні (деструктивні) процеси в суспільстві по-своєму природні, об'єктивні й становлять необхідний елемент соціального розвитку. Це зумовлено тим, що навіть в ідеально організованій системі з різних причин накопичуються проблеми, суперечності, які набувають різного рівня інтенсивності. Передбачити і попередити дію всіх руйнівних сил неможливо. Чим більше проблем і суперечностей накопичується в певній соціальній

системі, тим важчим стає управління нею, починається відчуження управлінських структур, посилюються дезорганізаційні процеси, які, досягнувши критичної фази, зумовлюють хаос у системі [7, с. 29].

Роль синергетичного підходу полягає у ствердженні людиною себе як особистості, у її внутрішньому зростанні, самоорганізації. Це можливо за умови демократичної системи соціального управління, яка є джерелом креативності. Відомі розробники теорії синергетики О. М. Князева та С. П. Курдюмов зазначають, що не пов'язана з жорсткими рамками контролю діяльність особистості набуває творчого характеру, вона вибудовує гнучкі структури, які мають потребу в інноваційних та креативних особистостях [5, с. 32].

Синергетика не «винаходить» умоглядні загальні еволюційні закони, а відкриває їх, показує помежові умови їх дії, досліджує конкретні процеси самоорганізації і будує модель, яка дає змогу точно описати і теоретично зрозуміти їх. Ця модель виявляється глибоко змістовною і функціонує в багатьох інших сферах наукового пізнання і дослідження. Синергетичні моделі не містять жодних настанов і не примушують поводитися так, а не інакше. Використання цих моделей допомагає краще зрозуміти внутрішні механізми еволюції, самоорганізації та саморозвитку в природі і суспільстві [6, с. 103].

Виокремлення синергетики як науки, що утворює конкретні моделі самоорганізації, дає змогу зрозуміти механізми міждисциплінарних взаємодій під час дослідження складних, динамічних систем. Термін «міждисциплінарність» часто вживають на позначення характеру синергетики. Водночас підкреслюється її (міждисциплінарності) радикальна відмінність і навіть повна протилежність «дисциплінарному» підходу. Основою такого протиставлення є трактування дисциплінарних досліджень як орієнтованих на предмет, а міждисциплінарних – на метод, відповідно до якого відшукуються відповідні предметні галузі застосування. Для Г. Хакена синергетика – це «міст» для проведення взаємозв'язку між різними науками, що становить «міждисциплінарне поле досліджень» [14, с. 106]. Отже, дисциплінарні дослідження вирішують завдання, детерміновані уявленнями про предмет, де домінують вертикальні зв'язки від теорії до досвіду і у зворотному напрямі. У міждисциплінарних дослідженнях, навпаки, передбачається, що головне – це горизонтальні зв'язки, знання методу і перенесення методу з однієї науки в іншу. Як зазначає В. Г. Буданов, «синергетика методологічно відкрита тим новим образам і концепціям, які формуються в окремих дисциплінах, і не лише природничо-наукових». Адже вона

історично співвідноситься зі своїми міждисциплінарними методологічними попередниками, що дає їй можливість «толерантно» ставитися до нових методів і гіпотез [1, с. 79].

Синергетика розкриває еволюцію системи на основі принципів самоорганізації, що припускає утворення трансформаційного потенціалу в середині самої системи, у процесі взаємодії її компонентів. Незворотність процесів розвитку і нерівноважність складних систем у певних умовах зумовлюють самоорганізацію природних і соціальних процесів, що забезпечують продуктивні переходи в якісно нові стани, що призводить до народження нового [11, с. 164–165].

Науково-дослідницька програма синергетики, взята з її методологічних функцій, спрямована на пізнання закономірностей розвитку процесів управління та самоорганізації в складній системі соціально-правових комунікацій. У цьому зв'язку не можна погодитися з думкою В. М. Сирих про те, що цей метод зводиться тільки до пізнання випадкових процесів у безпосередній практиці, а тому може використовуватися лише на емпіричному етапі наукового пізнання або під час проведення прогностичних досліджень розвитку держави і права. На теоретичній підставі, де процес пізнання ведеться на рівні закономірного і необхідного, синергетика, як і інші емпіричні методи, буде безсильна [13, с. 125].

Відповідно до синергетичного бачення, людина (в аспекті важкопрогнозованої її поведінки в соціумі) складніша за соціальну групу або суспільство, адже її нелінійність вища. Висока нелінійність означає, що відповідне структурне утворення на своєму рівні організації має більш складний спектр форм, структур і можливих режимів розвитку. Висока нелінійність і цілісність людської індивідуальності втілюється у вільній діяльності людей [4, с. 10]. Водночас людина, як правило, докладає зусиль для здійснення тих дій, які призводять до задоволення його потреб і мають найвищу, на його думку, вірогідність успіху.

За синергетичним підходом, складна система, якою є кожний індивід, здатна сама себе будувати, структурувати та програмувати, необхідно тільки правильно ініціювати бажані тенденції її саморозвитку. Здатність системи до саморозвитку, самовдосконалення з позицій синергетики означає її пристосовуваність до внутрішніх та зовнішніх умов, які постійно змінюються. Для людини важливо самій у собі знайти таку значущу для неї внутрішню мотивацію щодо активної власної самоорганізації, яка сприятиме самореалізації людини в соціумі [10].

Тобто якщо результат не має цінності для людини, вона не буде докладати особливих зусиль для його досягнення, і навпаки, за умов

високої значущості результату людина витратить значно більші зусилля для його досягнення за допомогою високої мотивації.

Мотивація спонукає особу, соціальну групу до активної діяльності, це – процес стимулювання самого себе й інших на діяльність, спрямовану на досягнення індивідуальних і загальних цілей організації. Це позиція, яка змушує людину діяти специфічним цілеспрямованим способом, внутрішній стан, який визначає поведінку особистості. Мотивація обумовлює, на що буде спрямована енергія, активність особи, вибір цілей і способи їх досягнення [9, с. 97]. Як правило, мотивацію пов'язують з дією зовнішніх для людини факторів, а джерелом мотивації вбачають внутрішній світ людини, його потреби, цінності, прагнення. Відповідно мотиви, що спонукають людину до індивідуальної самоорганізації, також знаходяться у межах зазначених факторів.

Але разом із формуванням дієвої системи зовнішніх мотиваційних факторів для виникнення синергетичного ефекту, на наш погляд, слід наполегливо працювати над виникненням вищих духовних потреб, які можуть стати вагомим мотиваційним чинником для особистості. На нашу думку, саме внутрішньомотиваційні чинники можуть додати потужної енергії в процесі спонукання людини до активізації індивідуальної самоорганізації задля їх власної та всебічної самореалізації в суспільстві.

На думку І. Письменного [10], з якою варто погодитися, індивідуальна самоорганізація тісно пов'язана з такими поняттями, як саморозвиток, самовиховання, самовдосконалення та інші, які передбачають систематичну та активну діяльність особистості, спрямовану на формування, розвиток і вдосконалення її позитивних якостей та подолання негативних. Обов'язковими складовими індивідуальної самоорганізації людини є інтелектуальний, емоційний і вольовий розвиток, удосконалення навичок самоконтролю, керування власними думками, почуттями, діями, уміння передбачати перспективні результати своєї діяльності тощо. Водночас індивідуальна самоорганізація відбувається свідомо та переважно на основі власних потреб, цінностей, мотивації тощо. Згідно з теорією американського соціолога А. Маслоу, людина працює для того, щоб задовольняти свої внутрішні потреби. Останньою в ієрархії потреб А. Маслоу є потреба самореалізації – прагнення людини реалізувати свій внутрішній потенціал, виконати своє призначення, що без цілеспрямованої індивідуальної самоорганізації, на наш погляд, є неможливим.

У контексті синергетики соціальне життя спрямоване у майбутнє потоком незворотних змін, одні з яких сприяють життю, а інші йому загрожують, що виникають через зіткнення організації і дезоргані-

зації, екстремальності продукують параметри «порядку» і відповідні їм структури, які впорядковують відносини, але водночас обмежують свободу індивіда. Долаючи цю обмеженість, творчі (креативні) індивіди перетворюють спосіб діяльності, який змінює соціальну організацію, виводячи її на якісно новий рівень. Поточне (зміна поколінь) креативне оновлення компонентів розмикає цикл розвитку системи, долаючи фази застою, деградації і системної кризи. У результаті система залишається відкритою для подальшого становлення, – зазначає В. Л. Романов. Органічну єдність людини і суспільства у креативному розвитку він називає феноменом антропосоціальної синергії [12, с. 65]. Вивчення закономірностей розвитку цього феномена – завдання досить складне, і методологічні установки синергетики дають змогу діяти людському суспільству більш цілеспрямовано й усвідомлено.

Висновки. Отже, дослідивши теорію самоорганізації через призму синергетичного підходу, можна стверджувати, що синергетика досліджує та пізнає закономірності розвитку процесів самоорганізації, розглядає відкриті та складні системи, до яких належать людина, суспільство, публічна влада та держава. Будучи трансдисциплінарною сферою знання, синергетика випереджає розвиток традиційних дисциплін, відкриває інші горизонти подальших досліджень. Саме підходи синергетики до самоорганізації дають можливість застосовувати нові ідеї до суспільства.

Таким чином, для формування громадянського суспільства найпродуктивнішим сьогодні є синергетичний підхід, на основі якого створюється новий стиль мислення і знання, що веде до самопізнання, саморозвитку та самореалізації кожного громадянина.

1. Буданов В. Г. О методологи синергетики / В. Г. Буданов // *Вопр. філософії.* – 2006. – № 5. – С. 79.

2. Дюркгейм Э. О. О разделении общественного труда. Метод социологии / Э. О. Дюркгейм. – М.: Политиздат, 1991. – С. 493.

3. Евстигнеева Л. П. Экономика как синергетическая система / Л. П. Евстигнеева, Р. Н. Евстигнеев. – М.: ЛЕНАНД, 2010. – С. 13.

4. Князева Е. Н. Козволюция: человек как соучастник коэволюционных процессов / Е. Н. Князева, С. П. Курдюмов // *Устойчивое развитие. Наука и практика.* – 2002. – № 1. – С. 5–10.

5. Князева Е. Н. Основание синергетики. Человек, конструирующий себя и свое будущее / Е. Н. Князева, С. П. Курдюмов. – М.: КомКнига, 2007. – С. 32.

6. Князева Е. Н. Саморефлексная синергетика / Е. Н. Князева // *Вопр. філософії.* – 2004. – № 5. – С. 103.

7. Кремень В. Г. Синергетика в освіті: контекст людиноцентризму: монографія / В. Г. Кремень, В. В. Ільїн. – К.: Педагогічна думка, 2012. – 368 с.

8. Кузьменко В. Л. На порозі Надцивілізації: системний аналіз актуальних проблем сучасності, соціальне прогнозування та футурологія / В. Л. Кузьменко, О. К. Романчук. – Львів: Універсум, 2001. – 152 с.

9. Липовська Н. А. Соціально-психологічний потенціал митників: діагностика та управління: монографія / Н. А. Липовська. – Донецьк: АМСУ, 2005. – 225 с.

10. Письменний І. Індивідуальна самоорганізація посадових осіб органів публічної влади: синергетичний підхід / І. Письменний. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://archive.nbuv.gov.ua/portal/Dums/2009-01/Pismenniy.pdf>

11. Ровинский Р. Е. Синергетика и процессы развития сложных систем / Р. Е. Ровинский // Вопр. философии. – 2006. – № 2. – С. 164–165.

12. Романов В. Л. Креативные аспекты самоорганизации и управления / В. Л. Романов // Синергетическая парадигма. Человек и общество в условиях нестабильности. – М.: Прогресс-Традиция, 2003. – С. 65.

13. Сырых В. М. Материалистическая диалектика как метод познания права и современность / В. М. Сырых // Современные методы исследования в правоведении. – Саратов, 2007. – С. 125.

14. Хакен Г. Синергетика как мост между естественными и социальными науками / Г. Хакен // Синергетическая парадигма. Человек и общество в условиях нестабильности. – М.: Прогресс-Традиция, 2003. – С. 106.

15. Шундиков К. В. Синергетический подход в правоведении. Проблемы методологии и опыт теоретического применения: монография / К. В. Шундиков. – М.: Юрлитинформ, 2013. – 256 с.

Мельник Н. В. Особенности исследования теории самоорганизации: синергетический подход

Проанализировано теорию самоорганизации сквозь призму синергетического подхода. Выявлено, что одним из центральных понятий синергетики является «самоорганизация системы», которая в синергетическом аспекте рассматривается как процесс упорядочивания, возникновения или трансформации структур в открытой системе. Самоорганизация – это одно из проявлений спонтанных процессов в обществе, коллективах, группах. Определенно, что синергетика исследует и познает закономерности развития процессов самоорганизации, рассматривает открытые и сложные системы, к которым принадлежат человек, общество, публичная власть и государство.

Ключевые слова: синергетика, народ, государство, гражданское общество, самоорганизация народа.

Mel'nyk N. V. The peculiarities of research of self-organization theory: synergetic approach

The article is devoted to the analysis and the theory of self-organization through the lens of a synergistic approach. It was found that one of the central concepts of synergy is the concept of self-organization system. Self-organization in a

synergistic aspect is seen as the process of ordering, the emergence or transformation of structures in an open system. In turn, self-organization – is one of the manifestations of spontaneous processes in society, groups. Self-organization occurs as a result of targeted actions within broader social systems or processes. Speaking as a factor of strengthening the targeted control action, self-organization plays a constructive role. Destructive factor is in case of prevalence danger of minor demands on strategic needs of society, individual, group and institutional interests over the public. The synergy explores and learns patterns of self-organization processes, considering the open and complex systems that include a person, society, public authorities and the state are determined. It was found that in the second half of the XX century there was a real «breakthrough» in understanding of self-organization processes. It was formed a new cognitive paradigm of self-organization in the context of which H. Haken in 1970 introduced the scientific revolution neologism «synergy» to describe a new interdisciplinary research trend of complex systems capable of self-organization. Others argue that synergy – is a new scientific discipline that studies the processes of self-organization. As a transdisciplinary field of knowledge, synergy with the development of traditional disciplines opens other horizons for future research. This synergetic approach to the self-given opportunity applies new ideas to society. Thus, for the development of civil society the most productive is synergistic approach from which it is possible to create a new way of thinking and knowledge that leads to self-knowledge, self-development and self-realization of every citizen.

Key words: *synergetics, people, state, civil society, self-organization of the people.*

Стаття надійшла 08 квітня 2014 р.

УДК 340.12

**М. М. Олексюк,
С. Ф. Орлов**

ЮРИДИЧНИЙ КОНФЛІКТ: СУТЬ І МІСЦЕ У СУЧАСНІЙ КОНФЛІКТОЛОГІЇ

Проаналізовано питання сутності та проявів юридичного конфлікту як специфічного протиріччя сторін на специфічних засадах. Розглянуто місце юридичного конфлікту у сучасній конфліктології. У визначенні суті юридичного конфлікту зважено на наявне у ньому протиріччя, що реалізується у правовій площині та має чітко праксеологічний характер.

Розглянуто способи класифікації юридичних конфліктів, серед яких найоптимальнішим вважається їх поділ за галузями права.